

รายงานพิเศษ

การประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่องศาสนา และความรุนแรง (Religion and Violence)

โดย ปาริชาด สุวรรณบุบผา

[อาจารย์ประจำภาควิชามานุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

รายงานนี้ได้จากการเข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งจัดโดย สากลสภาแห่งคริสตจักร (The World Council of Churches) ในระหว่างวันที่ 8-12 กุมภาพันธ์ 2545 ฟลอริดา สหรัฐอเมริกา]

สากลสภาแห่งคริสตจักร (The World Council of Churches) หรือ WCC เป็นองค์กรคริสตจักร โดยเฉพาะในฝ่ายของโปรเตสแตนต์ ออร์ทอดอกซ์ รวมทั้งคาทอลิกบางกลุ่มมารวมมือกันประกอบกิจกรรมต่างๆ เพื่อความเป็นเอกภาพในหมู่คริสตชนด้วยกัน มีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่กรุงเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ได้จัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการในลักษณะการเสวนาระหว่างศาสนิกชนของศาสนาของโลกทั้งห้าศาสนา ได้แก่ ศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู และยูดา การประชุมครั้งนี้จัดที่เมืองเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก รัฐฟลอริดา ประเทศสหรัฐอเมริกา มีผู้ร่วมสัมมนาจำนวน 17 คน ประกอบด้วยนักวิชาการศาสนาและกลุ่มนักกิจกรรมจากคริสตศาสนา 7 คน ศาสนาอิสลาม 3 คน ศาสนาฮินดู 3 คน ศาสนายูดา 2 คน และศาสนาพุทธ 2 คน

วัตถุประสงค์ของการจัดการเสวนาในครั้งนี้ สืบเนื่องจากความกังวลเกี่ยวกับสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในส่วนต่างๆ ของโลก ผู้เข้าร่วมเสวนาจาก

ศาสนาต่าง ๆ ตระหนักว่าศาสนาของตนต่างก็ได้เสนอหลักคำสอนและวิธีปฏิบัติที่สามารถทำให้เกิดความยุติธรรม และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในโลก แต่เนื่องจากบริบททางประการที่ถูกกำหนดโดยความคับแคบทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ ทางทหารและความเป็นชาตินิยมทำให้เกิดการเอาเปรียบ และความไม่ยุติธรรมเกิดขึ้น จึงมีความจำเป็นที่ศาสนิกชนของศาสนาทั้งหลายจะกลับมาพิจารณาและวิพากษ์วิจารณ์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในศาสนาของตนเอง และหาหนทางที่เป็นรูปธรรมที่จะทำให้อาสาสมัครมีบทบาทในการลดความรุนแรงดังกล่าว

การเสวนาครั้งนี้ประกอบด้วยการนำเสนอบทความของแต่ละศาสนา หลังจากนั้นที่ประชุมจะซักถามถกเถียงในรูปแบบของการเสวนา การแบ่งกลุ่มย่อยอภิปรายและกลับมานำเสนอผลการประชุมของกลุ่มย่อยต่อที่ประชุม การเสวนาครั้งนี้ได้กล่าวถึงประเภทต่างๆ ของความรุนแรง เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเสวนาได้เข้าใจความสลับซับซ้อนของปรากฏการณ์ที่นำไปสู่ความรุนแรง และที่ประชุมได้สรุปรูปแบบต่าง ๆ ของความรุนแรงดังต่อไปนี้

1. ความรุนแรงทางกายภาพ (Physical Violence) ได้แก่ ความรุนแรงที่ปรากฏในรูปแบบของสงคราม รวมทั้งการก่อการร้ายโดยบุคคล หรือกลุ่มบุคคล รวมทั้งการใช้กำลังในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การทุบตี และ ความรุนแรงในครอบครัว เป็นต้น

2. ความรุนแรงทางการเมือง (Political Violence) เกิดขึ้นเมื่อกฎหมายถูกใช้ประโยชน์ในทางการเมืองอันนำไปสู่การละเมิดศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ คุณค่าและความเท่าเทียมกันระหว่างบุคคล

3. ความรุนแรงที่มีรัฐเป็นผู้กระทำ (State -Sponsored Violence) เช่น ความรุนแรงที่เกิดจากการวิสามัญฆาตกรรม การทรมาน การทำให้สูญเสียชีวิต การจับกุมโดยปราศจากขั้นตอนและขบวนการทางกฎหมายที่เหมาะสม

4. ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) เป็นความรุนแรงที่เกิดจากโครงสร้างสังคม การเมือง และเศรษฐกิจที่ไม่ชอบธรรม การมีระบบแบ่งชั้นวรรณะ ระบบสังคมแบบผู้ชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ก็จัดอยู่ในความรุนแรงเชิงโครงสร้างนี้

5. ความรุนแรงทางนิเวศวิทยา (Ecological Violence) เป็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากการทำลายสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศวิทยา อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยปราศจากความรับผิดชอบ

6. ความรุนแรงที่เกิดจากความต้องการที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์ การกดขี่และการเอารัดเอาเปรียบ (Liberative Violence) เป็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคล กระทำ ความรุนแรง เช่น ฆ่า เพื่อตอบโต้กับการที่ถูกกดขี่ ถูกเอาเปรียบ เป็นความรุนแรงที่ปลดปล่อยตนเองหรือกลุ่มให้พ้นจากความอยุติธรรม เช่น ในกรณีที่ภรรยาถูกกระทำทารุณแล้วฆ่าสามี เนื่องจากทนการเอาเปรียบเช่นนั้น ไม่ได้อีกต่อไป การฆ่าสามีนั้นเป็นความรุนแรงชนิดที่เป็น Liberative Violence

สำหรับศาสนาและความรุนแรงจากมุมมองของพระพุทธศาสนานั้น ผู้นำเสนอบทความ เป็นพระสงฆ์ของศรีลังกาและผู้วิจารณ์เป็นนักวิชาการสตรีจากประเทศไทย มีประเด็นที่เป็นข้อสงสัยของที่ประชุมที่น่าสนใจ เช่น ผู้นำเสนอบทความกล่าวถึงวรรณกรรมศาสนาบางเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ ในการให้กำลังใจสนับสนุนให้พระเจ้าแผ่นดินและทหารไปออกรบฆ่าข้าศึกศัตรู และเนื่องจากพระพุทธศาสนาไม่มีคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการสงครามที่เป็นธรรม (Just War) คำถามจึงเกิดขึ้นว่าบทบาทของพระสงฆ์ดังกล่าวนั้น ถูกต้องหรือไม่ และคำสอนใดที่มีส่วนในการสนับสนุนการกระทำเช่นนั้น การฆ่าที่เนื่องมาจาก Liberative Violence นั้น เป็นบาปหรือไม่ ในบริบทของ

ประเทศในเอเชียได้รับผลกระทบเรื่องความรุนแรงเชิงโครงสร้างมาน้อย
เพียงใด เหล่านี้เป็นคำถามจากที่ประชุมเสวนาซึ่งผู้ถามเป็นศาสนิคชนจาก
ศาสนาอื่น

เป็นที่น่าสังเกตว่าการทำความเข้าใจเรื่องชนิดต่าง ๆ ของความรุนแรงเป็นสิ่งที่
มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะบุคคลมักจะเข้าใจว่าความรุนแรงนั้นหมายถึง
ถึงสงคราม และการฆ่า เป็นสิ่งที่ต้องป้องกันและแก้ไขแต่เพียงอย่างเดียว ทำให้
สังคมมองข้ามปัญหาความรุนแรงแบบซ่อนเร้นอันเป็น "ความรุนแรง
แบบไม่ลงมือ" (Passive Violence) หรือ ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง
(Structural Violence) เช่น บาดแผลของสังคม 7 ประการของคานธี [1] ก็จัดเป็น
ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ลัทธิการเลือกปฏิบัติทางเพศ (Sexism) ลัทธิเชื้อ
ชาติ (Racism) ลัทธิจักรวรรดินิยม (Imperialism) ลัทธิทหาร (Militarism) ลัทธิ
วัตถุนิยม (Materialism) ลัทธิคัมภีร์ (Dogmatism) และลัทธิอวดตัว (Egoism)
[2] เหล่านี้เป็นความรุนแรงซ่อนเร้นที่ถูกมองข้าม ทั้ง ๆ ที่เป็นความรุนแรงที่
สนับสนุนความรุนแรงทางกายภาพในรูปแบบอื่น ๆ

สำหรับประเทศไทยความรุนแรงที่สืบเนื่องมาจากความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่
ชัดเจน จะเห็นได้จากการก่อการร้ายสองครั้งที่นักศึกษาพม่าบุกยึดสถานทูต
พม่าประจำประเทศไทย และการบุกยึดโรงพยาบาลราชบุรีจับคนไข้ หมอ
และพยาบาลเป็นตัวประกัน มีความรุนแรงทางกายภาพเกิดขึ้นทั้งการกระทำ
และผล กล่าวคือ ในการก่อการร้ายครั้งหลัง ผู้ก่อการได้ถูกฆ่าทั้งหมด แต่ถ้า
พิจารณาถึงสาเหตุเบื้องหลังแล้วจะเห็นว่าขบวนการก่อการร้ายนี้มีสาเหตุมา
จากความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่นักศึกษา และชนกลุ่มน้อยในพม่าอ้างว่าไม่
ได้รับความเป็นธรรมทางการเมือง จึงได้กระทำความรุนแรงในการบุกจับตัว
ประกันเพื่อเรียกร้องให้ประชาคมโลกได้รับทราบถึงการถูกเอาเปรียบ และ
ความ อยุติธรรมทางการเมือง

ความรุนแรงเชิงโครงสร้างอีกประการหนึ่งที่สำคัญในสังคมไทยปัจจุบัน ได้แก่
ปัญหาการละเลยต่อโอกาสในการปฏิบัติธรรมของผู้หญิง สังคมไทยและรัฐ

ขาดการสนับสนุนโอกาสของ "สตรีผู้ปฏิบัติธรรม" เช่น แม่ชี เป็นที่ทราบว่ถึงแม้แม่ชีบางกลุ่มจะมีความสามารถในการศึกษาและการช่วยเหลือสังคมได้เกือบเท่าหรือมากกว่าพระในบางกรณี แต่เนื่องจากแม่ชีเป็นผู้หญิงที่ไม่อยู่ในฐานะนักบวชที่แท้จริง จึงขาดการสนับสนุนทั้งด้าน โอกาสและทุนทรัพย์จากรัฐและสังคมให้แม่ชีได้พัฒนาตนเองหรือทำประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาและสังคมไทยต่อไป สิ่งนี้เป็นความไม่ยุติธรรมที่สังคมปล่อยให้ผู้หญิงกลุ่มนี้ให้ต้องดิ้นรนช่วยเหลือตนเอง จึงเป็นความรุนแรงที่แฝงเร้น เป็นความรุนแรงทางเชิงโครงสร้างประเภทหนึ่ง ซึ่งสังคมมิได้ให้ความสนใจเท่าที่ควรจะเป็น

อนึ่ง เมื่อกล่าวถึงเรื่องความรุนแรงทางกายภาพ จำเป็นที่จะต้องกล่าวถึงประเด็นความรุนแรงในครอบครัวให้ชัดเจน กล่าวคือ สังคมไทยยังขาดความกระตือรือร้นในการป้องกันและแก้ไขพฤติกรรมความรุนแรงในครอบครัว เช่น การที่สามีทุบตีภรรยาจนได้รับบาดเจ็บสาหัสและบางรายถึงแก่ชีวิต ตลอดจนการทำร้ายและทารุณกรรมลูกหลานในครอบครัว เป็นต้น สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวเหล่านี้ เป็นการทำร้ายทารุณ และเป็นความรุนแรงที่ซ้ำซาก และมักจะถูกมองว่าเป็นเรื่อง "ส่วนตัว" หรือ เป็นเรื่องภายในของ "สามีภรรยา" เป็นเหตุการณ์ปกติที่อาจเกิดขึ้นได้ทั่วไป โดยข้อเท็จจริง ทักษะคติของสังคมและช่องโหว่ทางกฎหมายอาจเป็นส่วนประกอบให้ความรุนแรงทางกายภาพเช่นนี้เกิดขึ้นกับผู้หญิงและเด็กในสังคมไทยทุกระดับ ไม่เลือกระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคม นับเป็นสิ่งที่บุคลากรทางศาสนาและผู้เกี่ยวข้องอื่นๆควรจะหาทางป้องกันและแก้ไข โดยถือเป็นปัญหา "สำคัญ" ของสังคม มิใช่ปัญหา "ส่วนตัว" ของครอบครัวใดครอบครัวหนึ่งอีกต่อไป

นอกจากนั้นที่ประชุมได้ร่วมกันวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับความรุนแรงดังต่อไปนี้

1. การเปิดเผยโฉมหน้าและต่อต้านความรุนแรง (Unmasking/Opposing) โดยปกติศาสนิกชนของทุกศาสนาต่างตระหนักดีว่าคำสอนและข้อปฏิบัติทางศาสนาช่วยเสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และความสงบสุขให้แก่บุคคลและสังคมได้โดยทำหน้าที่เปิด

เผยทางไปสู่สันติภาพและต่อต้านความรุนแรง ชุมชนศาสนาในทุกศาสนาแสดงบทบาทในการต่อต้านความรุนแรงภายในชุมชนของตน และเมื่อได้ทราบข่าวการกระทำความรุนแรงต่อผู้อื่น จึงรวมตัวกันต่อต้านและประณามความรุนแรง รวมถึงการก่อการร้ายในทุกรูปแบบไม่ว่าจะเกิดขึ้นโดยบุคคลกลุ่มใด นับถือศาสนาอะไร

2. คำสอนที่สนับสนุนความไม่รุนแรง (Models of Non-Violence) ในแต่ละศาสนามีคำสอนที่สนับสนุนสันติภาพ เช่น ความรัก อหิงสา ฯลฯ รวมทั้งมีบุคคลที่เป็นตัวอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตโดยสันติวิธี ปราศจากความรุนแรง

3. การจำกัดความรุนแรง (Limiting Violence) ศาสนาทั้งหลายได้แสดงบทบาทในการตรวจสอบระดับความรุนแรง และเน้นคุณค่าของความเป็นมนุษย์เพื่อลดความรุนแรงนั้นศาสนาส่วนใหญ่จำกัดการใช้ความรุนแรง บางศาสนาจะอนุญาตให้ใช้ความรุนแรงก็ต่อเมื่อเกี่ยวข้องกับปกป้องผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่และเพื่อความถูกต้องชอบธรรม อย่างไรก็ตามบทบาทในข้อนี้ของศาสนาก็ยังคงอยู่บนพื้นฐานของอุดมคติ เพราะเหตุผลในการอนุญาตให้มีความรุนแรงได้ก็ยังคงก่อให้เกิดความรุนแรงและความสูญเสียเสมอ ที่ประชุมได้ใช้คำว่า "ดังนั้นจำเป็นที่จะต้องให้อภัย" ("thus in need of forgiveness") กับความรุนแรงทั้งหลายที่เกิดขึ้นจากข้ออ้างของความรุนแรงที่ชอบธรรม"ทั้งหลาย นอกจากนั้นที่ประชุมได้กล่าวถึงกรณีที่ศาสนาถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสนับสนุนความรุนแรงต่อไปนี้

- ความเงียบ (Silence) ชุมชนศาสนาบางชุมชนได้แสดงทำที่นิ่งเฉยต่อความรุนแรง เหตุผลอาจสืบเนื่องมาจากความกังวลเกี่ยวกับความอยู่รอดของชุมชนของตน จึงไม่แสดงตนว่าฝักใฝ่ฝ่ายใด บางครั้งเหตุผลของการนิ่งเฉยเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางวัตถุที่ได้รับ โดยปราศจากการคำนึงถึงความ

เค็ดร็อนของคณชนกลุ่มน้อย ชนชายขอบของสังคมนั้น ๆ เช่นการสงครามในแต่ละครั้งจะมีผู้ร่ำรวยจากการค้าอาวุธ ผู้สูญเสียคือประชาชนที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองต้องได้รับความทุกข์เป็นผู้อพยพไร้ที่อยู่เป็นต้น

- การอ้างความถูกต้อง ความเป็นเหตุผลอันสมควร (Sanctification) มีหลายเหตุการณ์ที่ศาสนาถูกใช้เป็นเครื่องมือในการก่อให้เกิดความรุนแรงในระดับต่าง ๆ ที่ประชุมได้ยกตัวอย่างของการอ้างกฎระเบียบประเพณี อำนาจทางศาสนาที่ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อผู้หญิงในการมีส่วนร่วมทางศาสนาของหลาย ๆ ศาสนา
- การแผ่ขยาย (ความเชื่อทางศาสนา) (Expansion) ที่ประชุมได้ยกตัวอย่างของความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากความพยายามในการเผยแพร่ศาสนาของตน ไปสู่ชุมชนของศาสนาอื่น ประเด็นนี้มีข้อถกเถียงอย่างรุนแรง และที่ประชุมได้เห็นพ้องต้องกันว่าความรุนแรงที่เกิดจากการเผยแพร่ศาสนาที่ขาดความเคารพและขาดความคำนึงถึงพหุลักษณะ (Pluralism) นับเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างชนิดหนึ่งที่ศาสนิกชนทั้งหลายควรตระหนัก เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งในรูปแบบอื่นที่จะตามมา
- ความเข้าใจของศาสนิกชนในเรื่องการเป็นพระฉายาของพระเจ้า (Image of God) ศาสนิกชนบางกลุ่มอาจเกิดความเข้าใจผิดต่อภาพ (ความคล้าย) ของพระเจ้าและการเข้าใจผิดเรื่องความหมายของมนุษย์ในฐานะเป็นพระฉายาของพระเจ้า ความเข้าใจนั้นอาจนำไปสู่การเอาเปรียบ ความรุนแรงต่อสิ่งอื่น ๆ เช่น สัตว์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นต้น ภาพของตนเอง (Image of Self)ก็เช่นกัน ศาสนิกชนในหลาย ๆ

ศาสนาอาจมีส่วนในการสนับสนุนความรุนแรง เนื่องจากความเข้าใจผิดในบทบาทและคุณค่าของตนเอง อันได้แนวคิดมาจากความเข้าใจที่ไม่ครอบคลุมและเชื่อมโยงเพียงพอกับหลักการศาสนาของตน อันอาจก่อให้เกิดความรุนแรงและลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ของบุคคลอื่น สถานการณ์ของโลกในปัจจุบันที่เกิดความขัดแย้งระหว่างศาสนา ก็อาจสืบเนื่องมาจากการเข้าใจศาสนาของตนและภาพของตนที่ไม่สมบูรณ์

ด้วยความสัมพันธ์ทั้งทางบวกและทางลบของศาสนาที่มีต่อความรุนแรงทำให้บทบาทของศาสนาทั้งหลายในโลกนี้กำลังถูกท้าทายดังกล่าว ที่ประชุมเสวนาได้ร่วมกันเสนอทางออกดังต่อไปนี้

1. การวิจารณ์ตนเอง (Critique) เป็นหน้าที่ของศาสนิกชนในทุกศาสนา ควรหันกลับมาศึกษาและวิพากษ์วิจารณ์ตนเอง (Self Critical) และศาสนาของตนเองอย่างจริงจังว่า มีความเข้าใจบริบททางศาสนาที่ถูกต้องครบถ้วน เชื่อมโยงหรือไม่ เช่น ประเด็นเรื่องหลักการเผยแผ่ศาสนา (Mission) เรื่องความเข้าใจว่าเป็นชนที่ถูกเลือกโดยพระเจ้า (Chosenness) เรื่องทางรอด (Salvation) และความเข้าใจเรื่องดินแดนศักดิ์สิทธิ์ (Holy Land) เหล่านี้เป็นแนวคิดที่สำคัญที่ศาสนิกชนในแต่ละศาสนาควรเข้าใจอย่างถ่องแท้เพื่อจะได้เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดความยุติธรรมและสันติภาพที่ยั่งยืนต่อไป

2. วิธีการและผล (Means and Ends) เป็นสิ่งที่ท้าทายศาสนาทั้งหลายว่าทำอย่างไรจึงจะทำให้เกิดความเหมาะสมในการกล่าวอ้างถึงวิธีการที่รุนแรง เพื่อให้ได้ผลอันเป็นความสงบสุขปราศจากความรุนแรง (Violent Means and Non-Violent Ends) ประเด็นนี้เป็นประเด็นสำคัญที่ที่ประชุมต้องการให้มีการพิจารณาอย่างละเอียดในแต่ละศาสนา ซึ่งถ้าจะพิจารณาจากมุมมองทางจริยศาสตร์เรื่องประโยชน์

นิยมในบางแง่มุมที่ถูกอ้างว่ามีเหตุผลอนุญาตให้ใช้ความรุนแรงเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของชนกลุ่มใหญ่มากที่สุดนั้น ที่ประชุมเห็นว่า อาจเป็นการสนับสนุน "วัฒนธรรมแห่งความรุนแรง" (Culture of Violence) [3]

3. การเผชิญหน้าพูดคุยเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Encounter, Conversation and Solidarity) ที่ประชุมเห็นเป็นความจำเป็นอย่างเร่งด่วน ที่จะต้องมีการพูดถึงปัญหาความรุนแรงที่อาจมีในแต่ละศาสนา อย่างตรงไปตรงมา จริงใจและพร้อมที่จะหาทางแก้ไขปัญหานั้น ทั้งนี้ควรเน้นบทบาทของชุมชนศาสนา แต่ละแห่งที่จะให้ความสำคัญต่อการเสวนาระหว่างศาสนิกชนของตน (Intra-Religious Dialogue) และระหว่างศาสนิกชนของแต่ละศาสนา (Inter-Religious Dialogue)

4. สนับสนุนการใช้ความไม่รุนแรงต่อต้านความรุนแรงทุกรูปแบบ (Non-Violence Resistance) ศาสนาทั้งหลายควรสนับสนุนการยึดถือวิธีการแก้ไขปัญหาคือทำดีและวิธีการที่ไม่รุนแรงต่อความรุนแรงทั้งหลายที่เกิดขึ้น ทำอย่างไรที่จะให้ทุกที่ ทุกชุมชนใช้ "ความไม่รุนแรง" เป็นวิธีในการแก้ปัญหาทั้งหลาย

5. เตรียมเผชิญหน้ากับแนวคิดแบบสุดโต่ง (Countering Extremism) ชุมชนศาสนาควรเตรียมตัวที่จะต้องเผชิญหน้ากับการเรียกร้องและอิทธิพลของกลุ่มที่สุดโต่งในทุกกรณี การกระทำที่ไม่มีความพอดี นำมาซึ่งความรุนแรงไม่ว่าเรื่องความรักชาติ รักศาสนา เรื่องการเรียกร้องความเท่าเทียมกันทางเพศ ศาสนาควรมีบทบาทในการเสริมสร้างสนับสนุน "ความเหมาะสมอันชอบธรรม"

6. การบำบัดความทรงจำ (Healing of Memories) หลาย ๆ คนและหลาย ๆ กลุ่มชนอาจเคยเป็นเหยื่อของความรุนแรงไม่ว่าความรุนแรง

ในรูปแบบใด ความทรงจำเหล่านั้นของบุคคลนั้นเองอาจเป็นชนวนก่อให้เกิดความรุนแรงกับเหยื่อที่น่าสงสารรายอื่นๆขึ้นอีกได้ ศาสนาทั้งหลายจึงได้รับการท้าทายให้ทำหน้าที่หาวิธีปฏิบัติต่อความทรงจำอันเจ็บปวดเหล่านี้ เช่น เสนอคำสอนในเรื่อง "ปัจจุบัน" "การให้อภัย" "กรรม" "การยกโทษ" "การนั่งสมาธิ" ฯลฯ อันอาจมีบทบาทที่จะเสริมสร้างศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่รู้สึกพร่องไปได้

ความท้าทายที่กล่าวมาทั้งหมดนี้นำไปสู่ข้อสังเกตบางประการ กล่าวคือ ถึงเวลาแล้วที่ศาสนิกชนในทุกศาสนาต้องหันหน้ากลับมาวิเคราะห์การนับถือและการเข้าใจคำสอนในศาสนาของตนว่าถูกต้องเหมาะสมเพียงไร ตัวอย่างหนึ่งที่อาจเห็นได้ในปัจจุบัน คือ "แผลเก่า" อันเป็นความรู้สึกที่พุทธศาสนิกชนบางกลุ่มที่เกรงกลัวต่อการรุกรานของการเผยแผ่ศาสนาของหลาย ๆ ศาสนา ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งทางเปิดเผยและทางการเมือง เราอาจจำเป็นต้องนึกถึง "การบำบัดความทรงจำ" โดยวิธีการและท่าทีแบบพระพุทธศาสนา ที่ประกอบด้วย **ปัญญา** และอยู่บนพื้นฐานของ **ทางสายกลาง** ที่ไม่สุดโต่งไปทางใดทางหนึ่ง และพุทธศาสนิกชนควรเข้าใจศาสนาของตนให้ถ่องแท้ด้วยการ "การปฏิบัติบูชา" มากกว่าจะเป็น "อามิสบูชา" ซึ่งเน้นการทำบุญแต่เพียงอย่างเดียว การปฏิบัติบูชาจะนำไปสู่ "ปัญญา" และความกล้าที่เหมาะสมที่จะวิจารณ์ความไม่ถูกต้องบางประการของสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่อาจมีในปัจจุบัน และใช้ "ปัญญา" ในการเผชิญหน้ากับความขัดแย้งและความรุนแรงทั้งหลายด้วยสันติวิธีโดยวิธีการพูดคุย การเสวนาถึงเนื้อแท้ของปัญหาอย่างแท้จริง

นอกจากนั้น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น กรณีความขัดแย้งเรื่องพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กรณีการบวชสามเณรีและภิกษุณี ก็เป็นเหตุการณ์ที่อาจนำไปสู่ความรุนแรงและความแตกสามัคคีในหมู่พุทธศาสนิกชนได้จึงเป็นความจำเป็นที่จะต้อง มี "การเสวนาด้วยท่าทีแบบพุทธ" (Dialogue in the Buddhist Attitude) กล่าวคือ พระพุทธศาสนาสนับสนุน **เจตนา และวิธีการ** ที่มีพื้นฐานเกี่ยวเนื่องกับกุศลมูลที่ห่างไกลจากความมอยาก ความโกรธ ความกลัวและ

ความหลงใหล ๑ จึงจะนำไปสู่ผลอันพึงปรารถนา ถึงแม้ว่ามีเจตนาที่ดีและทำเพื่อรักษาผลประโยชน์ส่วนใหญ่ของพุทธศาสนิกชน แต่ถ้าวิธีการเป็นไปด้วยความรุนแรงในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ในบางครั้งก็ไม่อาจพิจารณาได้ว่าเป็นความชอบธรรมทางพระพุทธศาสนาได้

กล่าวโดยสรุป ถ้าจะนำผลของการเสวนาเรื่องศาสนาและความรุนแรงมาก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสถานการณ์พระพุทธศาสนาในปัจจุบันนี้ อาจสรุปความท้าทายและความจำเป็นเร่งด่วนของผู้เกี่ยวข้องได้ 2 ประการ คือ

1. การศึกษาและการวิพากษ์วิจารณ์ความเข้าใจและการนับถือศาสนาของตนว่าเข้าใจถูกต้องตามแนวทาง และทำที่แบบพระพุทธศาสนาหรือไม่
2. การเผชิญหน้ากับความขัดแย้ง และปัญหาทุกอย่างตามความจำเป็นและพร้อมจะเสวนาด้วยท่าที่แบบ “พุทธ” เพื่อลดปัญหานั้นๆ อย่างจริงจังและซื่อสัตย์โดยปราศจาก "วาระซ่อนเร้น" (Hidden Agenda)

สุดท้ายของการเสวนาที่ฟลอริดาในครั้งนั้น ที่ประชุมได้ร่วมกันเสนอข้อตกลงที่จะนำไปสู่สันติสุข และระงับความรุนแรงกล่าวคือ ทุกคนให้การรับรองตรงกันว่า ความรุนแรงไม่ว่ารูปแบบใดคือการทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์ของผู้กระทำ ของเหยื่อ ของผู้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง และของมวลมนุษย์โดยรวม การเสวนาในครั้งนี้จัดขึ้นโดย WCC นับเป็นเจตนาและความคิดที่รับผิดชอบที่จะลดปัญหาความรุนแรงในโลกและเป็นการนำทฤษฎีวิชาเสวนาระหว่างศาสนา (Inter-Religious Dialogue) นำไปปฏิบัติอย่างแท้จริง ขั้นตอนและขบวนการเสวนานั้น ในบางครั้งอาจเกิดความขัดแย้ง ความโกรธ อันเป็นเรื่องปกติธรรมดาของการเสวนาที่ผู้เข้าร่วมเสวนาต่างมาจากศาสนาที่มีพื้นฐานและประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน แต่เป็นความจำเป็นที่จะต้องเผชิญหน้าและพูดคุยถึงปัญหาและยอมรับฟังซึ่งกันและกันอย่างแท้จริง

ดังนั้นการเสวนาครั้งนี้จึงเป็น "การเสวนาเพื่อชีวิต" (Dialogue of Life) ที่ช่วยให้ผู้เข้าร่วมเสวนาได้พัฒนาคุณภาพทางจิตวิญญาณของตนเองไปพร้อมๆ กับความพยายามในการแก้ปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นจริง นั่นคือปัญหาเรื่องความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งยังเป็นโอกาสอันดีที่แต่ละคนได้เรียนรู้ปัญหาความรุนแรงของกันและกัน เข้าใจความรู้สึกของศาสนิกชนของศาสนาที่ไม่เน้นหนักในการเผยแพร่ศาสนาได้สื่อสารให้งานมิชชั่น (Mission) ทั้งหลายได้มีทำที่ที่เหมาะสม ขณะเดียวกันก็ได้เข้าใจความรู้สึกของศาสนิกชนของศาสนาที่ถูกอ้างว่าเกี่ยวข้องกับความรุนแรงทั้งฝ่ายที่ถูกกล่าวอ้างว่ากระทำและถูกกระทำได้อธิบายเหตุผล จุดยืนและความเข้าใจอันเกี่ยวเนื่องกับหลักการศาสนาของตน การเสวนาครั้งนี้ได้นำ "ปัญหา" ที่ไม่ว่าศาสนิกชนของศาสนาใด ๆ กำลังเผชิญอยู่นั้นคือความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ ที่ได้กล่าวข้างต้นมาพิจารณาและทำความเข้าใจอีกครั้งหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม ในบางช่วงของการ"เสวนาแบบประสบการณ์" (Dialogue of Experience) ทำให้ได้ตระหนักถึงธรรมชาติของมนุษย์ที่ยังไม่อาจยอมรับกันและกันได้อย่างสมบูรณ์ กล่าวคือ ในแต่ละเข้าของการเสวนา ตัวแทนของแต่ละศาสนาจะประกอบพิธีศาสนา ด้วยการนำสวดมนต์ ด้วยการอ่านและกล่าวข้อความตามความเชื่อของศาสนาของตน เนื่องจากศาสนาต่าง ๆ ต่างมีความเชื่อและการแสดงออกตลอดจนพิธีกรรมทางศาสนาต่างกัน เมื่อผู้เข้าร่วมเสวนาต้องมี"ส่วนร่วม" ในพิธีที่ไม่คุ้นเคยและอาจขัดกับความเชื่อและวิถีปฏิบัติของตน จึงเป็นโอกาสอันดีที่ได้เรียนรู้ "ธรรมชาติ" ของมนุษย์อย่างแท้จริง นั่นคือ ได้ทดสอบการนำ"ทฤษฎี"ของการเสวนามาใช้จริง และได้เรียนรู้การให้ความสำคัญของการฝึกความเคารพ การมีความอดกลั้น ใจกว้างและยอมรับซึ่งกันและกันของผู้ร่วมเสวนาจากศาสนาอื่น ๆ ได้มากขึ้นเพียงใด (Mutual Respect, Tolerance and Acceptance)

สิ่งที่ขาดไปจากการเสวนาครั้งนี้คือ การได้ไปสัมผัสกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมอันเกี่ยวเนื่องกับบทบาทของศาสนาที่มีต่อปัญหาความรุนแรง นั่นคือการ

เยี่ยมชมกิจกรรมของศาสนสถานท้องถิ่นที่ได้มีบทบาทต่อการลดปัญหาความรุนแรงในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง อย่างไรก็ตามการเสวนาเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ถึงแม้ว่าจะเป็นการเสวนายู่กับที่ แต่ก็นับว่าประสบความสำเร็จได้ในระดับหนึ่ง กล่าวคือทำให้เข้าใจปัญหาความรุนแรงตลอดจนทางออกอันนำไปสู่บทบาทที่เหมาะสม ผู้ร่วมเสวนาแต่ละคนก็พร้อมที่จะ "ส่งผ่าน" ความตั้งใจและเจตนาอันดีของ WCC ที่จะช่วยให้ศาสนาทุกศาสนาได้มีบทบาทนำสันติภาพมาสู่มวลมนุษยชนอย่างแท้จริง

เชิงอรรถท้ายเรื่อง

[1] บทบาทของสังคม 7 ประการ ได้แก่ เล่นการเมืองโดยไม่มีหลักการ หาความสุขสำราญโดยไม่ยั้งคิด ร่ำรวยเป็นอกนิษฐ์โดยไม่ทำงาน มีความรู้มหาศาลแต่ความประพฤติไม่ดี คำขยาโดยไม่มีหลักศีลหลักธรรม วิทยาศาสตร์เลิศล้ำแต่ไม่มีธรรมแห่งมนุษย์ และบูชาสูงสุดแต่ไม่มีความเสียสละ (คำแปลของ เรื่อง อุไร กุสลาสัย)

[2] โปรดดูรายละเอียดใน อนุช อาภาภิรม. (2543). จากความรุนแรงในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ : สถาบันวิชิทธรศน์.

[3] คำว่า "วัฒนธรรม" ในภาษาไทยให้ความหมายเชิงบวกจึงไม่ควรใช้กับความรุนแรง แต่ในที่นี้แปลตามคำศัพท์ภาษาอังกฤษ "Culture of Violence"